

КУЛТУРНО-УМЕТНИЧКА ДРУШТВА СРПСКЕ МАЊИНЕ ИЗ РУМУНИЈЕ У МЕЂУРАТНОМ ПЕРИОДУ

Овај рад има за циљ истраживање и упознавање српске заједнице о напорима српског живља из међуратне Румуније за очување свог националног идентитета у мултикултуралној заједници Баната. Истарживање се вршило на основу докумената темишварског државног архива и темишварске међуратне штампе. У овом раду представљамо активност неколико културно-уметничких и добротворних друштва, као и читаоница из Темишвара и околних средина. Истраживање прошлости Срба из Румуније је мукотрпно, јер се већина чланова друштва давно упокојила, а наследници нису сачували слике и друге документе, или не желе да их ставе на рапсологање истраживачима. Културно-уметничка и спортска друштва била су веома активна у међуратном периоду будући да су окупљала разне друштвене категорије Срба са простора Румуније. На овај начин допринеле су очувању српске културе, традиције и обичаја. Истраживање активности ових друштва се наставља како би се допринело стварању једне целокупне слике о историји Срба у Румунији.

Кључне речи: статус, правилник, културно-уметничка друштва, добротворна друштва, читаоница.

Срби су староседеоци Баната. Имали су своје цркве, школе и културне установе током последњих 300 година. Томе треба додати и манастире и цркве из средњег века. После поделе Баната на Париској конференцији 1. августа 1919. године, у Румунији је остало око 50000 Срба, Хрвта, Карашевака и Словенаца, а од тога 43000 Срба који су живели у Темишвару, Араду и у још тридесет шест села.

У међуратном периоду Срби су се удруживали у разна спортска и културна друштва, а нека од њих су добила статус правног лица које им је доделио жупанијски суд из Темишвара са одобрењем Министарства унутрашњих послова и Министарства културе и вере. Најпознатија друштва од 1924. до 1939. била су: *Удружење за читање и културно васпитање* из Малог Бечкерека, *Певачко српско друштво* из Малог Бечкерека, *Шокачко певачко друштво* из Рекаша, *Добротворно друштво српских жена* из Темишвара, *Српско друштво* из Темишвара, сва основана 1924. године; *Певачко српско друштво* из Темишвара (1925), *Српска читаоница* из Нађфа-

¹ miodragrodica@yahoo.com

ле, *Српска читаоница* из Кетфеља (1927), *Српска читаоница* из Великог Семиклуша, *Добротворно друштво српкиња* из Великог Семиклуша, *Коло српске омладине* из Темишвара (1931), *Српска читаоница* из Ченеја (1932), *Српска читаоница* из Сараволе (1933), *Српско друштво за спорт и културу* из Српског Семартона (1933), *Коло српских сестара* из Денте (1934), *Културно српско друштво* из Соке (1937).

У свим српским селима постојали су фудбалски тимови са много навијача, потом хорска и читалачка друштва окупљена око својих учитеља и свештеника.

Темишварска српска добротворна задруга била је пример за друге добротворне задруге по селима са српским становништвом. Град Темишвар, највећи међу градовима Баната, брзо се развијао почетком 20. века. У овом граду живели су Срби, Немци, Мађари, Румуни, Јевреји и припадници других народности. Било је уобичајно да се оснивају разна културна, спортска или добротворна друштва.

Српкиње из имућних породица нису заостајале за својим комшиницама других народности, па су решиле да оснују добротворно друштво. Главна скупштина одржана је 1. јануара 1900. године, и тада је усвојен статус под називом „Правила“. Ново темишварско добротворно друштво добило је назив *Темишварска добротворна задруга источно-православних српкиња*. Ово, као и друга слична друштва из Темишвара, имало је за циљ да школује и образује децу из сиромашних српских породица, да потпомаже удовице и сирочад, да негује болесне и да награђује примерне слушкиње. По правилима овог друштва, новчана средства за остваривање циљева прибављала се чланарином, поклонима, приређивањем забава и другим законитим изворима. Женском добротворном задругом руководио је одбор који је већином био састављен од жена, док су правни саветник и адвокат били обавезно мушкарци. Правила је одобрило Министарство унутрашњих послова краљевине Мађарске, под бројем 42078, 7. 5. 1900. Прва председница била је госпођа Јулијана Димитријевић, а чланице одбора биле су супруге свештеника, учитеља, лекара, занатлија и трговаца. Сачувало се врло мало архивских података о раду *Темишварске добротворне задруге* од 1900. до 1918. После првог светског рата, на главној скупштини одржаној 29. маја 1921. било је присутно 35 чланица и изабран је нов одбор, на челу са Јеленом Мучалов. Румунске власти су затражиле да задруга поднесе захтев, како би по румунском закону друштво било поново уписано у списак правних лица. Судски поступак се продужио годинама, па је тек 27. јануара 1931. Тамишторонталски жупанијски суд из Темишвара, уз одобрење Министарства унутрашњих послова Румуније, признао статус правног лица *Темишварској добротворној задрузи*. Задруга је славила своју крсну славу Ваведење Богородице, организовала је балове, томболе, посела, излете, новогодишње дочеке и помагала малом броју сиромашне деце и удовица. Током рата, чла-

нице задруге прикупљале су помоћ у виду хране и одеће за српске војнике из логора код Темишвара. Није сачувана архива после присилног укидања рада свих неполитичких организација из Румуније 1950. године, па се не може писати монографија ове српске добротворне задруге.

Коло српске омладине било је познато друштво широм Баната и представљало је узор другим српским омладинским друштвима по селима широм жупанија Тамиш-Торонтал, Караш и Арад. Омладина је основала фудбалски клуб *Хајдук* 1927. године у Темишвару, око којег су се окупили ученици, студенти, трговци и занатлије српске народности. *Хајдук* је имао и навијачку потпору, те је тако, полако али сигурно, sazрела идеја да се српска омладина из Темишвара организује у једно културно-уметничко и спортско друштво. Такво једно друштво је основано 12. маја 1931. На оснивачком скупу, главну реч су имали трговац Бранислав Мирчетић и студент Немања Костић. Циљ овог друштва је био ширење пријатељства и слоге међу српском омладином, а то се постигло оснивањем читаонице, библиотеке, предавањима на разне теме, излетима, играњима и спортским такмичењима. Први председник *Кола српске омладине* био је Бранислав Мирчетић, који је поднео жупанијском суду из Темишвара захтев за признавање статуса правног лица друштва 19. јуна 1931. Темишварски суд је доделио статус правног лица *Колу српске омладине* 26. јануара 1932. Крсна слава *Кола српске омладине* била је Видовдан. Ово српско друштво било је познато и у другим срединама, а нарочито тамбурашки оркестар био је позиван да свира на забавама културних друштва других народности по Темишвару и осталим местима. Података о раду *Кола српске омладине* има у *Темишварском веснику* и у новинама других народности, али нема више њихове архиве, јер се њихови наследници нису побринули да је сачувају. *Коло српске омладине* престало је да ради после априлског рата 1941. године, јер више није било услова да се омладина слободно изражава и забавља.

Међу читаоницама из српских села, истиче се читаоница из Ченеја код Темишвара. Село Ченеј налази се на 28 км северозападно од Темишвара. У њему је живело, у међуратном периоду, просечно 1200 Срба који су тамо имали своју православну светосавску цркву и вероисповедну школу. Уз свештеника и неколико учитеља и професора, у Ченеју је живело и око педесетак имућних сељака, трговаца и занатлија, који су тежили да слободно време проведу заједно у читаоници или да се баве спортским активностима. Другог децембра 1932. затражили су од Темишварског суда да српској читаоници призна статус правног лица. Незванично, седница се одржала 17. децембра 1932. године, а на њој је учествовало 38 становника на челу са свештеником Кристофорем Којићем и директором школе и учитељем Миланом Мијатовим. Изабрано је руководство српске читаонице: председник Обрад Малетић, потпредседник Сава Попов, тајник Риста Јаношев, библиотекар Милан Мијатов, секретар Милан Малетић, а као чланови одбора Сава

Тирин, Рада Грујићин, Радивој Малетић, Бранислав Плавошин, Мирољуб Јаношев, Милан Скеушан. Написан је статус на пет страница. Циљ читаонице био је да прошири културу читања књига, часописа, новина, како би се сачувала вера и српска традиција. На печату је било написано на румунском језику *Societatea de lectură sârbească din Cenei* (*Српско читалачко друштво из Ченеја*). Српска читаоница је имала крсну славу, дан Св. Василија (14. јануар). Друштво се није бавило политиком, а било је забрањено да се у њеном раду чланови препиру око политичких проблема. По статусу је предвиђено да ако рад читаонице престане вољом својих чланова, или од стране власти, имовину наследи месна црквена заједница. Српска читаоница је радила до 1950. године и окупљала је углавном месне интелектуалце, трговце, занатлије, добростојеће сељаке који су имали времена и воље да читају књиге, новине и часописе на српском и румунском језику. Нова комунистичка власт забранила је рад свих правних лица 1950. године, али рад читаонице се наставио у сеоској библиотеци у којој је било много књига на српском језику и које је штампала издавачка кућа Критерион из Букурешта.

Село Саравола је једно од поморишких српских села, на северозападу тамишке жупаније. У међуратном периоду, овде је живело 900 Срба који су имали своју цркву и вероисповедну школу. У седишту штедионице Чокос из Сараволе, 21. јануара 1933. окупило се 22 мештана и под управом свештеника Станимира Поповића решили су да оснују српску читаоницу. Месни парох је представио за циљ овог читаличког друштва унапређење и очување српске културе и обичаја, као и присвајање нових знања из пољопривреде, сточарства, заната и наука. На овој седници усвојен је правилник и статус српске читаонице који је био поднесен краљевском суду Тамиш-Торонтал из Темишвара. Љупко Ћосић је био изабран за председника, а чланови одбора били су: свештеник Станимир Поповић, берберин Светозар Станков, ковач Драгутин Митров, обућар Давид Павлов, земљорадник Стеван Мијатов, земљорадник Милош Секулић, земљорадник Милан Драгић. Темишварски суд је 6. јуна 1933. доделио српској читаоници из Сараволе статус правног лица. Српска читаоница из Сараволе била је отворена за све своје чланове и за остале мештане који нису били стални чланови. Тиме се допринело да се српска култура и обичаји одрже у међуратном периоду. Комунистичке власти су 15. јануара 1950. забраниле рад многих установа и невладиних организација, а међу њима и рад читаонице из Сараволе.

Сва ова културно-уметничка и спорстка друштва била су веома активна у међуратном периоду, јер су окупљала разне друштвене категорије Срба са простора Румуније. На овај начин допринеле су очувању српске културе, традиције и обичаја. Иако су ова друштва укинута након Другог светског рата, улогу заштитника српске културе преузела су нова друштва која су окупљала омладину и која су неговала фолклор, музику, певање и позориште на српском језику.

Литература

- Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Timiș, fond Tribunalul Județului Timiș – Torontal, dosar 109/1924, 30/1931, dosar 43/1932, dosar 2/1933
- Бугарски, 2011: С. Бугарски, Љ. Степанов, *Срби у Тимшвару. Град, Савез Срба у Румунији*, Тимшвар, 2011
- Степанов, 2014: Љ. Степанов, *Статистички подаци о србима у Румунији*, Савез Срба у Румунији, Тимшвар, 2014.

Miodrag O. Ćuruškin

CULTURAL-ARTISTIC SOCIETIES OF SERBIAN NATIONAL COMMUNITY FROM ROMANIA IN THE PERIOD BETWEEN TWO WORLD WAR

Summary

This paper aims to research and familiarize the Serbian community with the efforts of the Serbian people from interurban Romania to preserve their national identity in Banat's multicultural community. Exploration was done in the documents of the Temišvar state archive and in the Temšvar inter-print press. In this paper we present the activity of several cultural-artistic and charity societies, the reading room from Timisoara and the surrounding environments. Researching the past of the Serbs from Romania is painstaking because most members of the society have rejuvenated a long time ago, and the heirs have not preserved images and other documents or do not want to put them on raptology to researchers. Cultural-artistic and disputed societies were very active in the interwar period, gathered various social categories. Serbs from the region of Romania, and in this way contributed to the preservation of Serbian culture, tradition and customs. Research on the activities of these societies continues to contribute to the creation of a complete picture of the history of Serbs in Romania.

Key words: status, rule book, cultural-artistic society, charities, reading room.

